

Dr. TÓTH Lajos
egyetemi adjunktus
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
/Magyarország, Szeged/

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETI TAGOK ÉRDEK- VISZONYAINAK JOGI TÜKRÖZŐDÉSÉRŐL

A mezőgazdasági termelőszövetkezetekkel foglalkozó jogi szakirodalomban egységesnek mondható az az álláspont, miszerint a tagok érdekvédelme, illetve érdekképviselése a szövetkezet lényegéből, pontosabban a szövetkezet társadalmi szervezeti jellegéből fakad. Ugy gondolom, ezzel a véleménnyel a baráti szocialista országok képviselői is egyetértenek annak ellenére hogy országonként különbözőképpen ítélik meg a szövetkezetek társadalmi szervezeti funkcióját, és ezáltal az egyes országok jogában a tagok érdekviszonyai is különbözőképpen tükröződnek. Valamennyi szocialista országban azért jöttek létre a mezőgazdasági termelőszövetkezetek, hogy a korábban egyénileg gazdálkodó termelők a szövetkezeten keresztül vehessenek részt a társadalmi munkamegosztásban, a megtermelt javak elosztásában, és szövetkezve, a kollektiva erejével védhessék egyéni és csoportérdekeiket. A szövetkezeti tagok érdekképviselése, illetve érdekvédelme tehát alapvetően és elsősorban az általuk létrehozott szövetkezet feladata. Mivel ezt a tételt én kiindulópontnak és egyben a további következtetések meghatározójának tekintem, ebből az aspektusból szeretnék néhány elvi kérdést felvetni és ezekben véleményemet kifejteni.

1. A magyar mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló törvényben nem találjuk meg kiinduló tételünknek

egyértelmű megfogalmazását. Mind a szövetkezet fogalmáról, mind a szövetkezet céljáról szóló rendelkezések csak közvetve utalnak erre. A Tv. 3. §. /1/ bekezdése szerint "A termelősövetkezet ... szocialista mezőgazdasági nagyüzem, amely része a szocialista társadalmi rendnek és - a népgazdaság érdekeivel, a társadalmi célokkal összhangban; ... megvalósítja a tagság társadalmi egységét, szocialista nevelését." A célokról szóló 4. § /1/ bekezdésben már több olyan konkrét feladatot találunk, amelynek megvalósulása a tagság érdeke is, azonban ezek nemcsak a szövetkezetek feladatai, érvényesek valamennyi szocialista gazdálkodó szervre, tehát az állami vállalatokra is. Mindezekkel szemben a szövetkezetekről szóló általános törvény mind a szövetkezet fogalmánál, mind a szövetkezet céljánál már sokkal konkrétabban szabályoz. E szerint "A szövetkezet ... vállalati gazdálkodást és társadalmi tevékenységet folytató közösség". A szövetkezet céljánál pedig egyértelműen különbséget tesz gazdasági cél és társadalmi cél között. "A szövetkezet társadalmi célja a tagok szocialista életformájának és gondolkodásmódjának fejlesztése, valamint érdekeik szolgálata."/Kiemelések tőlem - T.L./

Tekintettel arra, hogy szövetkezeti törvényeknek ezek a rendelkezései a további szabályozást meghatározó alávető jelentőségű deklaratív rendelkezések, de lege ferenda szükségesnek tartom az általános szövetkezeti törvény rendelkezéseinek megfelelő átvételét a mezőgazdasági szövetkezetekről szóló törvénybe is. A kérdés szerintem nem intézhető el egyszerűen a jogalkalmazásban használatos elvvel, miszerint speciális szabályozás hiányában az általánost kell alkalmazni.

2. A következő nagyon izgalmas, a jogirodalomban még kidolgozatlan kérdésnek tartom, hogy a szövetkezetnek milyen érdekeket kell szolgálnia? Erre a kérdésre viszont csak a termelősövetkezeti tagok érdekviszonyainak elemzése és strukturájának feltárása után tudunk választ adni.

Nagy László professzor vitaindító előadásában részletesen foglalkozott az érdekstrukturával, álláspontjával teljes mértékben egyetértek. Későbbi mondandóm megalapozásához szeretném azonban felosztását egy-két vonatkozásban kiegészíteni. Ha a tagok érdekviszonyait megjelenési formájuk, csomópontjaik szerint csoportosítjuk, akkor valóban négy szintet különböztethetünk meg: egyéni - szervezeteken belüli csoport /mezo/ - szervezetkezeti kollektiva - és összvözetkezeti /ágazati/ érdekviszonyokat.

Szükségesnek tartom azonban a csoportosítást más differencia specika alapján is elvégezni. Mivel az érdekviszonyok objektív kategóriák, igen lényeges lehet a felosztás érvényesülésük szerint is, azaz hogy a hatályos jogban tükröződnek-e már avagy sem. Így beszélhetünk a jog által már elismert vagy korlátozott /tehát szabályozott/ és a jog által még el nem ismert /tehát szabályozott/ érdekviszonyokról. /Jog alatt a belső szabályozást és a testületi döntést is értem./

Véleményem szerint ugyanis e felosztás alapján különböztethetjük meg az érdekvédelem, az általános érdekképviselő és az érdekek jogi képviselője fogalmakat. A jog által már elismert érdekviszonyok, mint szabályozott társadalmi viszonyok, jogok és kötelezettségek összességében jelennek meg. Ha a jogok és kötelezettségek a valóságban is teljesülnek, érdekösszeütkezésére nincs, tehát a szövözetkezeten nincs az érdekviszonyok terén feladata. Ha viszont nem teljesülnek, érdeksérelem keletkezik, tehát a tagnak érdekvédelemre van szüksége.

Ha a jog által még el nem ismert /nem szabályozott/, vagy éppen a jog által korlátozott érdekviszonyokról van szó, a szövözetkezeten ekkor kötelessége az általános érdekképviselő ellátása. Szerintem a fogalomnak ez a használata felel meg jobban azok nyelvtani értelmezésének is, hiszen védeni általában csak azt lehet, ami már létezik, megadatott. /Vagy nem létezik ugyan, de a termelőszövözetkezeti tag ugy

véli, hogy az valós./ Képviselni pedig azt az érdeket szükséges, amelyet a jog még nem ismert el, és ha az valós érdekek éppen az érdekképviseleti szerv feladata kiharcolni annak jogok szintjére való emelését, természetesen a magasabb érdekvizonyok figyelembevételével.

Az érdekvizonyoknak ebből a felosztásából is következik tehát, hogy a szövetkezetnek az érdekvizonyok területén kettős funkciója van: egyrészt érdekvédelmi, másrészt általános érdekképviseleti funkció.

Mindkét fogalomtól el kell határolnunk a tagsági érdekek jogi képviselését. Mind az érdekvédelem, mind az általános érdekképviselet jelentkezhethet jogi képviselés formájában. Ez azonban már véleményem szerint eljárásjogi fogalom, és elsősorban a tagsági jogvitákban, illetve a szövetkezeti tag külső jogvitáiban bír jelentőséggel. /De elképzelhetőnek tartom, a jogi képviselés igénybevételét jogvitákon kívül is./

Az érdekvizonyok csoportosítását lényegesnek tartom továbbá aszerint is, hogy azok milyen mögöttes jogviszonyból fakadnak. Közismert ugyanis, hogy a termelőszövetkezeti tagnak számtalan érdeke alakulhat ki. De lege ferenda fontos lehet annak megállapítása, hogy ezek közül melyek "szolgálata" legyen a szövetkezet társadalmi célja, illetve hogy a szövetkezet feladata-e valamennyi érdek védelme és általános képviselése.

A szövetkezeti tag érdekvizonyai fakadhatnak egyrészt és elsősorban szövetkezeti státuszából, azaz a szövetkezeti jogviszonyokból, másrészt állampolgársági, államigazgatási viszonyaiból, családjogi kapcsolataiból, stb. Ez utóbbiak rendkívül sok és bonyolult érdekvizonyokat takarnak. Ezek közül a szövetkezeti jog számára csak azok lehetnek relevánsak, amelyek valamilyen módon szoros kapcsolatban vannak a szövetkezeti jogviszonyból fakadó érdekekkel, azaz a szö-

vetkezeti tag egyéni érdeke egyben szövetkezeti mezo- vagy az egész kollektiva érdekéhez is kapcsolódik. Pl. a szövetkezeti tagnak egyéni - állampolgári jogviszonyából fakadó érdeke, hogy lakóhelyén a helyi tanács szakigazgatási szervei bürokráciamentesen intézzék ügyeit, ugyanakkor a szövetkezeti kollektívának is alapvető érdeke, hogy a tagok minél kevesebbet maradjanak távol a közös munkából ügyeik intézése miatt.

Igy a szövetkezeti tag érdekviszonyait - keletkezésük szerint - három csoportba sorolhatjuk:

- a szövetkezeti viszonyokból fakadó
- nem szövetkezeti viszonyokból fakadó, de azokhoz mezo- vagy makroszinten szorosan kapcsolódó, és végül
- nem szövetkezeti viszonyokból fakadó, és a szövetkezeti érdekekhez nem is kapcsolódó érdekviszonyokra.

A szorosan összefüggő érdekviszonyok kissé merevnek tűnő szétválasztását azért tartom szükségesnek, hogy tisztábban ítélhessük meg: mi az, ami a szövetkezetnek az érdekvédelem terén kötelessége, és ma még hatályos jogszabályaink nem teszik azzá.

Megítélésem szerint az első két csoportban a szövetkezet feladata a tagok érdekeinek szolgálata, azaz védelme illetve képviselése, míg a harmadik csoportba tartozó érdekek védelméhez, illetve képviseléséhez a szövetkezet saját elhatározása alapján segítséget nyújthat. Pl. a jogsegélyszolgálat bevezetése, jogi képviselés lehetősége stb.

3. Úgy gondolom, az előzőekben adott kiegészítés közelebb visz bennünket az érdekvédelem és érdekképviselés szervezeti rendszerének kidolgozásához is.

Anélkül, hogy - idő hiányában - részletesen indokolnám javaslataimat, véleményem szerint a szövetkezeti tagok érdekei

nek "szolgálatában" a következő szövetkezeti szervezeteknek lehet szerepük:

a/ Az általunk általános érdekképviselő körébe sorolt viszonyok /tehát amelyeket a jog még nem ismert el vagy korlátozott/ valamennyi választott testületi szervnek, elsősorban /vagy ha úgy tetszik első fokon/ a munkahelyi közösségeknek. A munkahelyi közösség - vezetőség - küldöttgyűlés - közgyűlés hierarchiájának hatályos jogi szabályozása megteremti ehhez a feltételeket, és megítélésem szerint ezek a szervezetek megfelelően el is látják ezt a funkciót.

b/ A védelmet igénylő érdekek területén - úgy vélem - hatályos jogunk még csak az első lépéseket tette meg. Ha ugyanis az érdeksérelem tagsági jogvitának minősül, a szövetkezeti tag igénybe veheti a jogszabályban megállapított jogorvoslati fórumokat /Szövetkezeti Döntőbizottság - illetékes bíróság/. Az utóbbi években kialakuló jogsegélyszolgálat megszervezésével a termelőszövetkezet ehhez segítséget is nyújt.

A szövetkezeten belül is keletkezhetnek azonban olyan érdeksérelemek, amelyek orvoslása nem történhet a tagsági jogviták rendszerében, és így nincs is olyan szövetkezeti szerv, amely az érdekvédelmet ezekben az esetekben ellátná. Pl.: a jogszabályok kötelezővé teszik a termelőszövetkezet számára, hogy biztosítsa a tagok munkájához az egészségügyi feltételeket, azonban a növénytermesztő brigád részére ennek ellenére nem épül egészségügyi helyiség a táblákon, nem kapnak kézmosási lehetőség, megfelelő ivóvizet, stb.

Egyetértve Nagy László professzorral, számomra is úgy tűnik, hogy ilyen esetekben érdekvédelmi jogkörrel a munkahelyi közösségeket /vagy azok vezetőit/ kellene felruházni. Ha viszont a munkahelyi közösségek jogköre abba az - egyébként helyeselhető - irányba fejlődik, hogy a közösség tagjait érintő ügyekben /prémium, jutalom, szabadság, üdülés stb./ döntési jogkört kapnak, felmerül a kérdés, hogy a munkahelyi közösség döntése kapcsán előállott érdeksérelem esetén mely szerv lássa el az érdekvédelmet? Pl.: a közösség határozta meg az üdülőjegyek elosztását, és ez 5 kisebbségben maradt gyermekes nő jogos érdekét sérti. Véleményem szerint megfontolandó lenne a termelőszövetkezetekben az ellenőrző bizottság hatáskörének olyan mértékű kiterjesztése, hogy a testületi szervek által hozott, és a kollektiva kisebbségben maradt tagjainak jogos érdekeit sértő döntéseknél érdekvédelmi jogkörrel fellephessen, és legalább az ügy újratárgyalását kérje, vagy esetleg felsőbb testületi szerv elé vigye az ügyet. Azt sem tartanám helytelennek, ha a termelőszövetkezeti törvény felhatalmazást adna a termelőszövetkezeteknek érdekvédelmi bizottság létrehozására. A törvényben biztosított jogkörök gyakorlására a termelőszövetkezet alapszabályában tetszése szerint ruházna fel az ellenőrző bizottságot, vagy ha szükségesnek tartja, a létrehozott érdekvédelmi bizottságot. Hangsúlyozom, hogy ezekben a jogositványokban nem szükséges döntési jogkör a bizottságoknak, de "fellépési", "intézkedési" jogkör annál inkább, hogy kikényszeríthető legyen a felsőbb testületi szerv állásfoglalása, döntése.

c/ A szövetkezeti viszonyokból vagy nem azokból fakadó, de a szövetkezeti érdekekhez szorosan kapcsolódó érdekek védelme vagy képviselése, esetenként meghaladhatja az adott szövetkezeti szervek erejét. Ezekben az esetekben tartom szükségesnek a társadalmi érdekképviselői szervek közreműködését. A hazánkban kialakult TOT modellt én is megfelelőnek tartom, azonban de lege ferenda szükséges a jogkörök további finomítása.

4. Befejezésül legyen szabad hangsúlyoznom a tagsági érdekviszonyok jogi szabályozásának és a termelőszövetkezeti demokrácia jogi kereteinek, a belső szervek mechanizmusának szoros összefüggését. Meggyőződésem, hogy csak abban a termelőszövetkezetben beszélhetünk demokratikus vezetésről, amelyben a tagsági érdekek a vezető szervek előtt szabadon felszínre kerülnek, nyíltan ütköznek az érdekszerkezet megfelelő szintjein, és végül a kisebbség számára is elfogadható, megnyugtató módon oldódnak meg.

Ezen összefüggés miatt sem tartom tehát lehetségesnek, hogy a tagsági érdekek védelmére, képviselésére a termelőszövetkezeti szervektől elkülönült külön érdekvédelmi szervezetet /esetleg a szakszervezet mintájára/ hozzunk létre a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben.